

ISIS A OSIRIS:
ŠAMANISMUS V EGYPTSKÉ
MYTOLOGII

Čím dále kráčíme minulostí po stopách stromových mýtů, tím jasněji rozpoznáváme za kulturou doby bronzové, která překypuje obrazovým bohatstvím a schopností odvívat každou myšlenku do barvitého a dramatického hávu metafor, známky jednoduché šamanské tradice, z níž vyrůstá. Ačkoli šamanismus prochází v klasickém období Egypta a minojské Kréty určitou renesancí, byl na vrcholu mnohem dříve: v hluboké době ledové, přičemž jeho osobitý způsob vyjadřování byl předobrazem pozdějších klasických témat. Jeho původní domovinou byla Sibiř. Na destičce z doby přibližně 16 000 let př. Kr. nalezené u Malty poblíž jezera Bajkal je na jedné straně vyrytá sedmidílná spirála, symbol kosmického Středu, a na druhé straně tři zvlnění hadi, kteří jsou tradičně považováni za symbol kundaliní ve třech světech.¹⁶ V téže oblasti byl nalezen mamutí kel, rovněž z období paleolitu, s rytinou zobrazující letící husy, které podle Josepha Campbella symbolicky vyjadřují šamanův astrální let, jenž je jakousi předzvěstí mystického letu Buddhy.

Campbell shledává, že obraz stromu jako osy světa je charakteristický pro sibiřský šamanismus tehdejší i současný. Moderní tunguzští šamani říkají, že v pohoří Altaj kdysi existovalo velké náboženství, a ačkoli jeho tradice od té doby zdegenerovala, takže dnes mohou využít jen toho, co zbylo z její bývalé slávy, ještě i dnes uctívají zdejší mocný strom Tuuru, jehož devět větví se klene nad celým světem a sahá až k vrcholu nebes.

„Tam nahoře,“ řekl jeden ze šamanů Ivaru Lissnerovi, který strávil sedmnáct let s tunguzskými kmeny, „existuje jeden strom, kde jsou vychovávány duše šamanů, dokud nedojdou potřebné síly. Na mohutných, hlavních větvích stromu jsou hnízda, kde tyto duše leží a jsou opečovávány (posvátnými okřídlenými zvířaty z nižších světů)... Čím výše hnízdo leží, tím bude šaman silnější, znalejší a tím dále dohlédne... Věříme, že šamanova duše stoupá výš a výš korunou Božího stromu během šamanského rituálu. A právě ve stavu transu provádí šaman zázračné skutky. Během transu letí jako pták do vyššího světa nebo sestupuje jako sob, býk či medvěd do podsvětí.“¹⁷

Hnízdo, v němž je šaman vychováván, leží v horních bardech či nebeských světech, jež známe z buddhismu. Pod nimi leží Prostřední svět či Prostřední Země lidských vtělení, do nichž se šaman znovu zrodí. Pod Prostřední Zemí se nacházejí podzemní světy s posvátnými zvířaty. Bez ohledu na tyto naivní představy je jasné, že šamanská kosmologie cele přijímá spektrum nebes i pekel, které se objevuje ve všech pozdějších náboženských a metafyzických systémech a je rovněž součástí mnoha mýtů doby bronzové. Některé, jako například homérský mýtus o Artemis, bohyni lovu, mají skutečně šamanistický ráz; ovšem pravděpodobně žádná legenda z tohoto období nevychází ze sibiřského šamanismu a jeho stromové metaforiky tolik jako mýtus o Isis a Osiridovi. Právě v tomto mýtu se plně projevuje skrytý význam mytologie stromu, který je zde povýšen nad dualitu, tedy až na úroveň duchovní říše, kde život a smrt dosahují sjednocení.

Ve druhém století po Kristu Plútarchos posbíral a sepsal mnoho ústních verzí tohoto predynastického egyptského mýtu. Ale ačkoli je jeho děj zasazen do Egypta doby bronzové, existoval možná ještě před samotným vznikem Egypta a je zřejmě jedním z nejstarších mýtů vůbec. Právě proto je zřejmě jeho šamanské pozadí tak očividné a dobře čitelné. Jedna rovina příběhu líčí drama milenců Isis a Osirida a jejich

protivníka Sutecha. Byli to tři z devíti bohů a bohyň Devatera, které tvořilo egyptské shromáždění Božských vládců světa. Ti povstali z nejvyššího Boha a odpovídají řeckému panteonu, ačkoli ten čítal dvanáct bohů. Avšak druhá rovina tohoto mýtu je zprávou o dvou stupních zasvěcení šamana a nabízí nám jedinečný pohled na přímý vztah osy světa a šamanské transformace vědomí, v níž jsou život a smrt pouze střídajícími se fázemi věčného bytí.

Jak už víme, byl Osiris ztotožňován se souhvězdím Orionu, a proto je i ve spojení se Šambalou nebo přesněji řečeno s Božským rodem, který se poprvé objevil v Altaji a asi o dva tisíce let později v severní Africe. Byl uctíván jako bůh „temných mysterií“, který zná tajemství hvězd a z etymologie jeho jména se zdá, že patří ke světové rodině Bohů. Schuré uvádí, že etruský Aes či Aesar, galský Aes, skandinávský Ase, koptský Os (Pán) a egyptský Osiris jsou jména, která mají jeden společný kořen¹⁸; a stejně tak jméno Azara, tedy jméno strážců Šambaly. Skutečné hieroglyfické jméno Isis bylo podle Wallise Budge *Řs* či *Řs-t*, což znamená trůn nebo také sloup; a jméno Osiris pak *As-ar* či *Asar*, někdy také *Asaru* (forma Osirida uctívána v Dolním Egyptě).¹⁹ Osiris je spřízněný i se severskými bohy, protože ve staré horní němčině znamená *as* ústřední sloup, nosník nebo pilíř domu, v množném čísle je to *aesir*; proto se rodu Aesirů říkalo sloupoví bohové.²⁰ O Osiridovi se ale také mluví jako o Anovi. Ve chvalo zpěvu na Osirida je nazýván jako „bůh An milionů let“ a také jako „An v An-tesu, Velký, Heru-Khuti, ty, kdož kráčíš po nebi dlouhými kroky“²¹.

Toto jméno také asociuje nebesa. Osiris je tak možná blízký sumerskému bohu nebes Anuovi a záhadné Annunaki sumerské mytologie (podle níž byl Anu nejvyšším bohem) a také Igigi, dominantní větvi Annunaki zaměřené na astronomii.²² Osirida si také můžeme spojit s Ojiny, prapůvodními japonskými bohy, kteří sídlili v pohoří Hida a dali zemi její raná umění, vědy a šintoistické náboženství. Díky již zmíněné spojitosti s Orionem samozřejmě souvisí i se Sibiří a altajským šamanismem.

Původní egyptský mýtus líčí, jak Osiris přišel do jejich země ze směru, kde leží Libye, aby je učil umění uctívání bohů a aby „ustavil na obou březích Nilu spravedlnost;“²³ a jak se oženil se svojí sestrou Isis a stal se prvním vládcem Egypta. Cestoval i do mnoha jiných zemí, aby tam šířil civilizaci, a když byl pryč, vládla Isis za něho. Ale jeho bratr Sutech, který žárlil na jeho slávu a štěstí, jej zavřel do truhly a hodil do Nilu. Truhla doplula do moře, a to ji doneslo až do daleké země – v Plútarchově verzi to byl Byblos ve Fénicii – kde se zaklesla v kořenech vřesovce, jenž ji obrůstal, až nakonec celou rakev vtiskl do svého kmene, a tak ji skryl.

Královna však objevila vůni vřesovce, jež ji naprosto okouzila, a dala jej proto pokácet a nechala z něj zhotovit pilíř. Ten se pak stal hlavním pilířem jejího paláce; a právě díky tomuto pilíři našla truchlící Isis tělo svého milovaného manžela. Pracovala jako chůva nejmladšího královského potomka, každou noc jej tajně položila k pilíři, který vypálil všechnu jeho nečistotu jako svatý oheň, létala kolem něj a zpívala truchlivou píseň. Avšak když přišla královna a tuto scénu spatřila, s hrůzou popadla dítě, a připravila je tak o možnost věčného života. Isis si tento pilíř vyžádala, rozsekala jej a vysvobodila Osirida z jeho obětí. Pak se proměnila v ptáka a tak dlouho jej ovívala svými křídly, dokud ho opět nepřivedla k životu. Podle jedné z verzí příběhu právě tehdy počali Božského Osiridova syna Hora.²⁴

Příběh je vlastně typickým příkladem úvodního pročištění, které je součástí iniciace šamana. Probíhá na vzdáleném místě daleko od příbuzných a přátel a v „temném“ stavu transu. Objevuje se zde prvek vody, emočního média, jež podporuje proces iniciace; nachází se zde Strom života, jež je duchovním ohněm, jemuž musí být obětována infantilní duše a její nízké touhy a choutky; dochází k transformaci Božské části duše prostřednictvím ohně; a konečně ke vzkříšení duše, jejímu znovuzrození do nového a kvalitnějšího života. V pisklavé a truchlivé ptačí písni bohyně Isis poznáváme píseň, kterou podle

svědectví četných etnologů zpívá šaman během transu a která nás upomíná na šamanské ptačí postavy na malbách v rituálních jeskyních v jižní Francii, pocházejících z doby ledové. Létání bohyně Isis kolem věsovcového sloupu zase připomíná šamanův let kolem světového stromu za zvláštního ptačího kvílení a odřikávání extatických formulek; a Sutechův čin, který se zdá být násilím vůči lidským nadějím a radostem, bychom měli chápat jako šamanovo volání po dharmě, po duchovní povinnosti ve chvíli, kdy dozrál čas na další vývoj duše.

Sutech je snad nejzáhadnější postavou egyptské mytologie. Představuje alter ego boha Osirida, jenž je Pánem světla, vědomí a řádu. Stejně jako bůh-rarach sibiřských šamanů ztělesňuje Sutech temnotu a chaos a je také nositelem kultury, je tvořivou silou. Symbolizuje potenciální tvořivou energii, surovou, chaotickou a nezkrotnou, která leží v nejhlubších a nejtemnějších vrstvách nevědomí lidské psýché a která znovu a znovu povstává, aby ve službách vývoje zničila svým žářem nejkrásnější lidská díla. Ničí je však jen proto, aby mohlo být zaseto nové sémě a vše bylo znovu vybudováno, aby byly zkroceny a ovládnuty ničivé a nepředvídatelné síly ve prospěch ještě většího a dokonalejšího dobra. Z této perspektivy je tedy Osiridův temný bratr ochotným služebníkem nového řádu a ukazuje se, že je vlastně smířlivou a tvořivou silou vesmíru.

Tak jako byl posvátný strom v příběhu Isis a Osirida přesazen do středu královského paláce v Byblosu, zasazuje také sibiřský šaman před každou kmenovou seancí strom doprostřed svého stanu na památku velkého Tuuru, což je také název pro tento symbolický strom. Součástí každoročních slavností Isyack či Wesak je obětní obřad zvaný Pozvednutí duše koně, po němž šaman pověsí na symbolický strom Tuuru kůži obětovaného zvířete, podobně jako když Iáson pověsil na posvátný dub v Kolchidě zlaté ovčí rouno. Tuuru je tedy stejně jako Osiridův

vřesovec stromem obětním. Skrze něj se šaman pročišťuje, a to tak, že se zbavuje svých infantilních přání výměnou za Božské vědění, díky němuž získává schopnost komunikovat s mrtvými. Stejně tak jako Osiris, jenž se stal Pánem mrtvých, soudcem a spasitelem duší v podsvětí, se také šaman mění v prostředníka mezi mrtvými a živými a také se stává Pánem Temné strany.

Po událostech v Byblosu se Isis vrátila do Egypta, zavřela tělo svého manžela do truhlice a tu ukryla do rákosu v deltě Nilu. Poté se vrátila do Buto, aby se postarala o svého synka. To napovídá, že proces zbožštění ještě v této chvíli nebyl u konce. A opravdu – když se Sutech vypravil lovit kance, truhlici objevil, otevřel ji a Osiridovo tělo rozsápal na čtrnáct, či snad dokonce šestnáct kusů, které rozházel všude kolem Nilu. Isis byla podruhé oloupena a znovu pátrala po svém muži, tentokrát podél celého toku mateřské řeky. Když nakonec objevila kusy roztrhaného těla a složila z nich opět živého Osirida, zjistila, že jeden kousek chybí. Byl to Osiridův penis, který podle některých verzí mýtu spolkla ryba, symbol Boží hlavy. To znamená, že penis byl obětován v zájmu probuzení Božství.

Egyptští kněží věřili, že všude, kam dopadla část Osiridova těla, je zakopaná schránka, jež skrývá ezoterické vědění a čeká zde na dobu, kdy bude lidstvo natolik zralé, aby je mohlo přijmout. Každá schránka představovala klíč vztahující se k určitému aspektu vědění. Jedna k astronomii, jiná k lékařství a tak dále. Na těchto místech se stavěly chrámy a kněží zde hlídali skrytý poklad. Na druhé a hlubší významové rovině je však roztrhání Osiridova těla popisem druhého stupně zasvěcení, o němž všichni šamani hovoří jako o procesu, který je vynesou na nejvyšší stupeň odborné zdatnosti a mistrovství. O obdobně tvrdé zkoušce vypráví tunguzský šaman Semjon Semjonov:

„Moji předchůdci si mě postavili jako kus dřeva a stříleli na mě ze svých luků, dokud jsem neztratil vědomí. Pak mě rozřezali, vykostili mě, kosti spočítali a mé syrové maso snědli. Když počítali kosti, zjistili, že jedna přebývá... Tím vším musí projít každý šaman. Poté, co zkušený šamani rozřežou adeptovo tělo a vykostí je, může šaman začít vykonávat svou praxi.“²⁵

Někteří mystici z Dálného východu tuto vizionářskou zkušenost stále podstupují včetně její psychosomatické součásti. Nadbytečný či chybějící šamanův genitál je nahrazen jedním krystalem křemene, což je klasická metafora procesu probouzení kundalíní. Poté se šaman stává obyvatelem tří světů. Je schopen létat do podzemních světů a zachraňovat duše nemocných a umírajících z podsvětního sevření Vládce mrtvých, tak jako to v případě boha Osirida dokázala Isis, nebo může letět do nebeských světů, kde vyřizuje přímlyvy předkům či od předků a Pánů života velkému Neviditelnému duchu – tato cesta vedla i k Osiridově apoteóze.

Isis znovu ovívala jeho tělo svými mohutnými křídly ducha, znovu jej dokázala oživit a Osiris se stal Vládce Věčnosti a všechny své síly využil ve prospěch celého vesmíru. „Nyní sedí v celé své síle a velikosti v podsvětí, v Síni Dvou Pravd,“ píše Plútarchos, „kde soudí duše zemřelých, které váží na vahách. Závažím je peříčko pravdy bohyně Maat, jež má na starosti zákony vesmíru.“²⁶

A pokud jde o Sutecha, jeho divoké tvůrčí impulzy se teď ochotně zapojily do procesu tvoření. „Období zmatků pominulo... neřízené, chaotické síly vesmíru byly opět opanovány,“ píše Baring a Cashford, „stávají se součástí nového řádu a musí napomáhat jeho zachování. Během slavností boha Osirida, které se odehrávaly kolem Nilu, představovala Sutecha loď s jeho figurínou, a symbolicky tak vyjadřovala slunce, jež muselo projít slzavým údolím noci.“²⁷

Do podoby alegorie šamanských mysterií se idyla o Isis a Osiridovi pravděpodobně vyvíjela nesmírně dlouhou dobu. Světová náboženství přepracovávají jen velmi málo základních témat, která pak vyjadřují způsobem adekvátním době a kultuře, v nichž vznikají, a láska, kterou chová božský princip k duši člověka, je tématem, jež se po celém světě objevuje znovu a znovu, i když už nikdy tak překrásně jako v milostném příběhu těchto dvou Božských bytostí, které kdysi nepochybně vládly prehistorickému Egyptu. Jejich prastarý příběh nám pomáhá osvětlit vznik sloupového náboženství šamanského mysticismu, který vznikl ve střední Asii. Patří k celosvětově nejstarší presacerdotální* minulosti, kdy předchůdci kněží nosili zvířecí masky a šamanské kožešiny, což dosvědčují egyptské nástěnné malby. Náboženskou zkušenost představoval stav transu. Tato zkušenost byla úzce spjatá s královstvím přírody a tehdejší duchovní vize byly daleko pronikavější než kdykoli později v lidských dějinách.²⁸ Pouze v této vizi-onářské epoše, před příchodem technologických civilizací, mohlo dojít k tomuto bezprostřednímu poznání světového stromu a k prostému, avšak hlubokému pochopení jeho tajemství.

* předkněžská – pozn. red.